

GLOBALIZACIJA: OVIRE IN PREDNOSTI

Saša Dekleva

Povzetek

Razprava vsebuje dva glavna dela. V prvem odkriva priložnosti in predvsem ovire za vključitev Slovenije v tokove globalnega gospodarstva, ki jih lahko rešujemo le na nivoju cele države in v sodelovanju z mednarodnimi organizacijami. Drugi del opisuje ovire na nivoju posameznih organizacij. Pospešeni razvoj informacijske tehnologije omogoča nove organizacijske strukture in nas postavlja v trenutek, v katerem se lomijo poslovne strategije. Zato ugotavljamo, da sta učenje in raziskovanje novih gospodarskih okoliščin najtežje premagljivi oviri. Razprava vsebuje tudi primerjalno analizo pripravljenosti Slovenije na globalizacijo gospodarstva in navaja, katere informacijske tehnologije olajšujejo poslovanje globalnih organizacij.

Summary

This paper contains two main parts. It first presents those opportunities and particularly constraints for Slovenian integration into global economy that can be addressed only at the national level and in cooperation with the international institutions. Paper then presents the constraints internal to the individual companies. Accelerated evolution of information technology facilitates the implementation of new organizational structures and causes shifts in business strategies. Required education and research of new economic conditions are the most difficult hurdles. The paper also includes a comparative analysis of Slovenian readiness for global economy and identifies information technologies needed to support the companies operating globally.

S tem, da pomagamo digitalizirati poslovanje, globalizirati trgovino in razvneti kreativnost, vzpostavljamo novo obdobje gospodarskih priložnosti in napredka.

Al Gore

UVOD

To, da opazujem dogajanja v domovini od daleč - z druge strani luže - ima svojo dobro, a tudi slabo stran. Dobra je v tem, da mi omogoča videti celotno sliko brez vplivov podrobnosti in brez lokalnih stališč, pogosto čustveno obarvanih. Slaba stran pa je v tem, da dogajanj v Sloveniji ne poznam dovolj dobro in tako tvegam, da bom ponavljal že znano. Kljub temu zadržku pa verjamem, da je moje sporočilo zelo pomembno in se nadejam, da ne bo ostalo prezrto.

Globalizacija kot dolgoletni gospodarski trend ni nekaj novega. Nedavni tehnološki dosežki na področju računalništva in komunikacij pa ponujajo povsem nove priložnosti. Eksplozivna rast poslovne rabe Interneta daje globalizaciji posebno velik pospešek. Mnogi zanesenjaško govorijo o izničenju razdalj, o eni od najpomembnejših transformacij vseh časov [1], o spremembi gospodarskih in socialnih modelov, o diskontinuiteti poslovne strategije itd. Odvisno od izkušenj in interesov razpravljalcev imenujejo današnji čas in novi svet, v katerega vstopamo, globalizacija, omrežna ekonomija, kibernetski prostor in podobno, nove or-

ganizacijske oblike pa transnacionalne, globalne, ali virtualne organizacije. Za vsa ta razmišljanja je značilno, da povezujejo socialne, politične in gospodarske spremembe z uporabo novih tehnologij. Na to predpostavko se bomo oprli tudi v tem sestavku.

V nadaljevanju najprej preletimo obete gospodarske globalizacije. Za tem se malo pomudimo z opažanji političnih ekonomistov, ki se še vedno sprašujejo, ali je globalizacija v prid človeštvu in kateri del človeštva lahko ogrozi. Temu sledi podroben opis iniciativ, ki jih je v zadnjih letih sprejela ameriška vlada, s kratkim povzetkom najpomembnejšega dokumenta, ki ga je predsednik Clinton objavil sredi leta 1997. Temu so sledile bilateralne in druge mednarodne pobude, ki so tudi na kratko povzete v tem članku. Ovire pri globalizaciji gospodarstva, opisane v naslednjem poglavju, sledijo klasifikaciji Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (Organization for Economic Cooperation and Development - OECD), ki je v mednarodnem merilu najaktivnejša pri določanju pravil igre omrežnega gospodarstva, a je vanjo

včlanjenih le 29 držav in Slovenije ni med njimi. Šesto poglavje najprej povzema nedavno analizo pripravljenosti članic EU za vključitev v globalno gospodarstvo, po tem pa skuša po istih kriterijih primerjati Slovenijo z izbranimi državami po svetu. Za primerjavo so večinoma izbrane države, ki so s Slovenijo primerljive po številu prebivalcev. Temu delu sledi kratek povzetek pripravljenosti Slovenije kot države na globalno gospodarstvo.

Poglavje osem je prvo od poglavij, posvečenih obravnavi ovir na nivoju posameznih organizacij. Opisuje posebej pomembne pogoje za vključitev v globalizacijo, predvsem učenje in širjenje znanja. Naslednje poglavje govori o potrebnih informacijski tehnologiji. Na kratko opisuje primerne tehnologije in namene njihove uporabe. Referat zaključuje nekaj kratkih priporočil vodilnim kadrom.

2. PRILOŽNOSTI - ALI BOLJE - OBETI

Vsaj na površini ni težko zaznati priložnosti, ki jih prinaša globalizacija. Zdi se, da ima mali podjetnik prvič v zgodovini priložnost ponuditi svoje blago ali storitve po vsem svetu. Seveda velja tudi obratno - vsaka organizacija lahko nabavlja pri najugodnejšem ponudniku na svetu.

Toda spremembe so mnogo zapletenejše in prese-gajo okvir blagovne trgovine. Vemo, na primer, da največja ameriška knjižnica, The Library of Congress v Washingtonu, digitalizira na milijone knjig, fotografij, grafik, risb, rokopisov, redkih knjig, zemljevidov, zvočnih zapisov in filmov, tako kot knjižnice mnogih drugih držav in tudi naša Narodna in univerzitetna knjižnica. Te digitalizirane informacije so zaenkrat dosegljive brezplačno po celem svetu. Ali torej še velja, da "znanje" predstavlja moč, če je dostopno vsakomur? [2] Ali je zaradi enostavnega pristopa do

potrebnih informacij naposled mogoče uresničiti samoupravljanje, socialistično družbo? [3]. Že kratko razmišljanje o priložnostih, ki jih prinaša globalizacija, nas privede do križpotij brez potokazov.

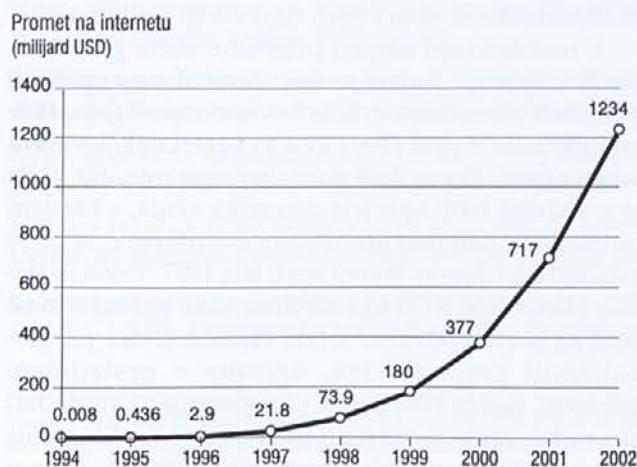
Hitro spoznamo, da so priložnosti globalizacije tudi same vsaj načelno brez fizičnih meja. To pomeni, da jih bodo nekatere organizacije in celo države po vsej priliki izkoristile bolje kot druge. Ali bodo revne in zaostale države zaostale še bolj? Kakšna je cena zamude priložnosti? Kako naj se država organizira, da lahko kar najbolje izkoristi priložnosti? Lahka vprašanja, a zelo težka pot do odgovorov. Kot vedno seveda velja pri uvajanju novih tehnologij, da samo razvoj tehnoloških zmogljivosti, čeprav predpogoj, še daleč ne jamči uspeha. Družbene spremembe, potrebne za izrabo priložnosti, so mnogo, mnogo globlje.

Drugi zaključek, h kateremu vodim bralce, je ta, da je poslovno okolje za "omrežno gospodarstvo" še povsem nepripravljeno. Obenem pa vidimo, da ta neurejenost ne odvrča naprednih družb in malih ter velikih organizacij, da bi ne le plašno preizkušale nove priložnosti, ampak jih z veliko naglico in vnemo izkoriščale. Toda pravila nove igre določajo ravno te dni, zato za priključitev viharnim tokom globalizacije morda še ni prepozno. Slika 1 zgovorno kaže, zakaj se mnogi tako zanimajo za priključitev na drveči vlak. Najnovejše napovedi firme Forrester Research Inc. so, da se bo promet preko Interneta med poslovnimi organizacijami povečal od 48 milijard USD leta 1998 na 1,5 bilijard USD leta 2003, medtem ko bo prodaja potrošnikom poskočila v istem obdobju od 3,9 milijard USD na 108 milijard. [4]

3. POGLED S STRANI: POLITIČNA EKONOMIJA GLOBALIZACIJE

Politični ekonomisti soglašajo, da je globalizacija v tem času dominantno politično, socialno in gospodarsko vprašanje. Po njihovem se globalizacija nanaša na proces, v katerem je kapitalizem v vse večji meri zasnovan na mednarodni osnovi in to ne le na trgovanju s proizvodi in storitvami, ampak - še pomembneje - na pretoku kapitala in trgovanju z valutami in finančnimi instrumenti. Vodilni akterji globalizacije, to je nekaj sto največjih svetovnih privatnih organizacij, imajo v zadnjem desetletju proizvodnjo in trženje vse bolj povezano preko državnih mej.

Drugi opazovalci pa opozarjajo, da obsega globalizacije ne smemo precenjevati. Kljub trendu k vzpostavljanju velesilnih "brezdržavnih", transnacionalnih korporacij z investitorji, upravljalci in trgi po celem svetu, obstaja tudi opazno in rastoče rivalstvo med vodilnimi kapitalističnimi državami in regijami. Po mnenju teh se harmonično, integrirano svetovno tržišče ne bo razvilo prav kmalu, če se sploh kdaj bo.

Slika 1. Eksplozija poslovne rabe Interneta
Vir: ActivMedia, www.activmedia.com

Pravijo, da je to, kar pogosto imenujemo globalizacija, v resnici le vrsta neoliberalnih ekonomskih politik, ki smatrajo maksimiranje profita in prostega pretoka materiala in kapitala z minimalno vladno regulativo za osnovna načela učinkovitega in uspešnega gospodarstva.

V političnih krogih živahno diskutirajo, kako razvit je proces globalizacije, kam bo pripeljal in s kakšnimi političnimi posledicami. Večina kritikov globalizacije trdi, da ta favorizira velike korporacije in bogate ter krni možnost delavcev, zelenih, revnih in pravzaprav vseh drugih vplivati na svojo usodo. Pravijo, da spremlja globalizacijo protidemokratska usmeritev, ker prisiljuje državne uprave k podpiranju globalnih pretokov kapitala, sicer jim pretijo težave v gospodarstvu. Z drugo besedo, družbene odločitve so v vse večji meri odvisne od trga in vse manj od volje večine. Tretji spet trdijo, da je beseda globalizacija varljiva, da gre v resnici za razvoj kapitalizma in je globalizacija v zgodovinskem smislu precenjena. Ta vrsta razmišljanja vodi k razvrednotenju mistične "neizogibnosti", ki spremlja razprave o globalizaciji, posebej trditve, da niti države niti organizirani delavci ne morejo nasprotovati moči kapitala. Tisti, ki podpirajo globalizacijo, se pravzaprav s temi opažanji strinjajo, ob tem pa sodijo, da ni nobene druge poti ekonomskega razvoja in bodo previdne in gospodarstvu naklonjene državne intervencije skupaj s tržnimi zakonitostmi s časom ublažile trenutne tegobe [5]. Tako stališče drastično odstopa od odločnega klica tehnologov: "V omrežnem gospodarstvu nimajo hermetično zaprti sistemi nobene bodočnosti" [6].

Pomembnosti teh in nanje vezanih drugih vprašanj ni mogoče dovolj poudariti. Ali res ni druge poti kot plavati s tokom napredka, saj vse drugo vodi v gospodarsko pogubo? In če je tako, se je treba tega cilja bati ali pa si je treba na vso moč prizadevati, da ga čimprej dosežemo? Do kakšne mere lahko država, posebej majhna, vpliva na globalni razvoj in kako?

Poskus temeljite obravnave teh vprašanj bi nas potisnil daleč preko okvira tega sestavka. Zato predlagam, da se zaenkrat postavimo na stališče, da je trud za vključitev v globalno gospodarstvo v interesu družbe in večine njenih prebivalcev. Ob tem pa se zavedamo vročih razprav, kjer nekateri sodijo, da prinaša globalizacija že zaradi izničenja razdalj prvič priložnost za vključevanje v svetovne gospodarske tokove prav vsem. Drugi pa trdijo, da bodo nove tehnologije še močno povečale prepad med razvitimi, bogatimi in nerazvitimi, revnimi področji sveta. Ne smemo pozabiti, da imajo na primer v Afriki poprečno le 2,15 telefonski liniji na 100 prebivalcev (v Somaliji le 0,15; v Čadu 0,12; v Demokratični republiki Kongo pa le 0,04), v Evropi pa okoli 36 (v Sloveniji tudi 36; v Veliki Britaniji 54; v Nemčiji in Franciji 57; v Švici pa 66) [7]. Ali bo razvoj pustil države, ki ne izpolnjujejo pogojev,

potrebnih za vključitev v vse bolj globalne in virtualne organizacije, ob strani? Se bo prepad med bogatimi in revnimi tako še povečal?

4. IZHODIŠČA ZA UREJANJE GLOBALNEGA ELEKTRONSKEGA POSLOVANJA

Razmišljanja o ovirah in prednostih globalizacije ni mogoče omejiti le na nivo posamezne organizacije. Prvi pogoj za njeno vključitev v svetovne gospodarske tokove je izpolnitev potrebnih pogojev na nivoju države. To zveni v protislovju s tezo, da postajajo mednarodne korporacije "brezdržavne", a le na videz. Razpredle bodo namreč mreže le preko tistih področij sveta, ki bodo pripravljena za tako sodelovanje. Torej se velja najprej posvetiti razpravi o ovirah in pogojih, ki jih lahko rešujemo le na nivoju države ali mednarodnih teles, potem pa lahko govorimo o tem, kakšne priložnosti in ovire prinaša globalizacija na nivoju posameznih organizacij.

Uvodoma velja omeniti, da smo šele na začetku ne le reševanja kompleksnih problemov, ampak celo na začetku njihovega zaznavanja. Kot primer lahko navedemo, da je predsednik Clinton nedavno naročil Nacionalnemu gospodarskemu svetu (National Economic Council), da v sodelovanju z različnimi agencijami analizira ekonomski vpliv Interneta in elektronskega poslovanja na ZDA in na svet v celoti in da naj pri tem razmišlja o novih indikatorjih za informacijsko gospodarstvo, o novih načinih zbiranja podatkov in novih raziskavah, ki naj jih izvajajo organizacije javnega in privatnega sektorja. S tem v zvezi je potekalo posvetovanje 25. in 26. maja 1999 na Ministrstvu za trgovino (Department of Commerce). [8]

ZDA so pospešeno in sistematično stopile na pot, ki vodi v globalizacijo, zasnovano na elektronskem poslovanju, 1. julija 1997, ko je predsednik Clinton objavil *Izhodišča globalnega elektronskega poslovanja* [9] (v nadaljevanju *Izhodišča*). Ta dokument, ki je definiral načela in odprta vprašanja, je služil kot izhodišče ne le za razprave in razvoj globalnega elektronskega poslovanja v ZDA, pač pa širom sveta in v organizacijah kot so Svetovna trgovinska organizacija (World Trade Organization - WTO), OECD, Evropska unija (European Union - EU) itd.

Pet načel, opisanih v tem dokumentu, naj bi služilo kot vodilo za vlogo vlade pri razvoju elektronskega poslovanja. Ta načela so:

1. Pobudo naj ima privatni sektor. Elektronsko poslovanje naj se razvije v areni tržnih sil in ne kot panoga, omejena s predpisi. Celo tam, kjer so državni ukrepi potrebni, naj vlade kjer je le mogoče spodbujajo svoboden razvoj elektronskega poslovanja in pobudo privatnega sektorja.

2. **Vlade naj ne sprejemajo neprimernih omejitev elektronskega poslovanja.** V splošnem naj bi poslovne stranke sklepale legitimna soglasja o prodaji in nakupu izdelkov in storitev preko Interneta z minimalnim sodelovanjem ali interveniranjem vlade. Vlade naj se vzdržijo sprejemanja novih in nepotrebnih zakonov, birokratskih postopkov ali novih taks in carinjenja poslovnih aktivnosti, ki se odvijajo preko Interneta.
 3. **Kjer je vladno posredovanje potrebno, naj bo njegov namen podpreti in uveljaviti pričakovane, minimalne, konsistentne in enostavne pravne pogoje za poslovanje.** Vloga vlade, kjer je njeno posredovanje potrebno, naj bi bila v zagotovitvi svobodne konkurence, varovanju intelektualne lastnine in zasebnosti, preprečevanju prevar, pospeševanju jasnosti, v lažšanju reševanja sporov in ne v regulativi.
 4. **Vlade naj spoznajo posebnosti Interneta.** Dokument pripisuje eksplozivni uspeh Interneta vsaj delno njegovi decentralizirani naravi in samoupravi in opozarja, da regulative, sprejete na področjih telekomunikacij, radija in televizije niso nujno primerne tudi za Internet. Zato naj bi obstoječe zakone prilagodili ali odpravili.
 5. **Elektronsko poslovanje preko Interneta je treba pospeševati na globalni osnovi.** Internet je globalno tržišče. Pravna osnova poslovanja bi morala biti konsistentna in napovedljiva ne glede na sodno oblast, kjer je lociran določeni kupec ali prodajalec.
1. **Zagotovitev primerne prepustnosti in dostopa.** Načela, ki jih je objavil podpredsednik Gore leta 1994, spodbujajo privatne investicije, pospeševanje konkurence, vzpostavljanje prilagodljivih zakonodajnih temeljev, odprt pristop do omrežja in zagotovitev univerzalnega dostopa do omrežja. Ta načela so vodila razvoj tako v ZDA kot po svetu. *Zakon o razvoju nove generacije Interneta* [11] iz leta 1998 nadaljuje pozitivno vlogo države pri podpiranju raziskav za povečanje kapacitete in uporabnosti Interneta.
 2. **Zaščita potrošnikov.** Potrošniki na Internetu morajo imeti zaupanje, da bodo izdelki, storitve in digitalizirane informacije, ki jih ponujajo na spletu, verodostojno predstavljeni, da bodo potrošniki prejeli, kar so kupili ali pa bodo lahko reklamirali. Razumljivo je, da postaja tudi v globalni areni zaščita potrošnikov vse bolj pomembna. Zato se mora globalna družba spoprijeti z zapletenimi vprašanji, kot so izbira veljavnega prava in pravosodja, kako odločati o tem, kje je bila virtualna transakcija izvedena in kateri zakoni za zaščito potrošnika so veljavni.
 3. **Internet in države v razvoju.** Internet je lahko močan vzvod ekonomskega razvoja, širjenja demokracije in pospeševanja mednarodnega komuniciranja in razumevanja. Lahko pa se zgodi, da bo informacijska revolucija obšla množice s sveta v razvoju.
 4. **Razumevanje digitalnega gospodarstva.** V letu 1998 je vrsta poročil in srečanj osvetlila podobo o gospodarskem vplivu Interneta in obstoječega elektronskega poslovanja v ZDA.² *Prvo letno poročilo* navaja, da je ekonomski in socialni vpliv elektronskega poslovanja in informacijske tehnologije kompleksen, razprostranjen in se bo verjetno v prihodnosti še povečal. Avtorji priznavajo, da celotnega ekonomskega in socialnega vpliva še ne poznamo. Vladna delovna skupina je vzpostavila Delovno skupino za digitalno ekonomijo, ki jo vodi Nacionalni gospodarski odbor, sestavljajo pa predstavniki iz Ministrstva za trgovino (Department of Commerce), Ministrstva za finance (Department of Treasury), Ministrstva za delo (Department of Labor), Nacionalnega raziskovalnega sveta (National Science Foundation), Urada Bele hiše za znanstveno in tehnološko politiko (White House Office of Science and Technology Policy) in Sveta gospodarskih svetovalcev (Council of Economic Advisers). Tu

Gornje principe naj bi vodilo devet priporočil, tudi opisanih v *Izhodiščih*. Ta priporočila zadevajo carine in davke, elektronske plačilne sisteme, poenoteno poslovno zakonodajo elektronskega poslovanja, varovanje intelektualne lastnine, varovanje zasebnosti, varnost, telekomunikacijsko infrastrukturo ter informacijsko tehnologijo, primernost informacijske vsebine in tehnične standarde.

Novembra 1998 je Vladna delovna skupina za elektronsko poslovanje objavila *Prvo letno poročilo* [10], ki opisuje dogajanja po objavi *Izhodišč* in odkriva pet novo nastalih vprašanj, katerih rešitev naj bi omogočila uresničitev predsednikove inicijative do 1. januarja leta 2000.¹ Ta vprašanja zaslužijo po mnenju Vladne delovne skupine vso pozornost, zato so jih dodali k delovnemu načrtu in jih bodo letos reševali. To so:

¹ Težko je spregledati naglico in vnemo, s katero vlada ZDA odpravlja pregrade za razcvet elektronskega poslovanja.

² Posebno pomembna poročila so:

"The Emerging Digital Economy", Online. Secretariat for Electronic Commerce, U.S. Department of Commerce, Nov. 1998. Dosegljivo na: www.ecommerce.gov/emerging.htm.

"Economic and Social Significance of Information Technologies", Online. National Science Foundation, Feb. 1998. Dosegljivo na: www.nsf.gov/sbe/srs/seind98/frames.htm, kot poglavje v "Science & Engineering Indicators 1998", Online. Dosegljivo na: www.nsf.gov/sbe/srs/seind98/frames.htm. 6. april 1999

"A Borderless World - Realising the Potential for Global Electronic Commerce", Online. OECD, april 1999. Dosegljivo na: www.oecd.org//dsti/sti/it/ec/news/ottawa.htm. 7. marec 1999.

vidimo še en dokaz, da vlada ZDA pripisuje globalizaciji in digitalni ekonomiji izredno velik pomen in se hitro organizira, da bi priložnost kar najboljše izkoristila.

5. **Drobno gospodarstvo in Internet.** Majhne firme imajo z Internetom globalen doseg, tako kot so ga do sedaj imele le velike korporacije. Kljub temu pa mnoge majhne organizacije ne izkoriščajo prednosti, ki jim jih nudi Internet. Ne razumejo potencialnih koristi, ne znajo razviti elektronskega poslovanja in ne vedo, kako naj se spoprimejo s kompliciranimi pravili, ki vplivajo na elektronsko poslovanje. Poleg tega mnogi nimajo tehničnih kadrov, ki bi jim lahko pomagali uresničiti poslovni model elektronskega poslovanja. Mnogim takim malim podjetjem sedaj pomagajo programi, ki jih sponzorirata vlada in Ministrstvo za trgovino in Ministrstvo za drobno gospodarstvo (Small Business Administration).

Kot rečeno, je imelo poročilo *Izhodišča globalnega elektronskega poslovanja* velik vpliv tako v ZDA kot v svetu. Kongres je uzakonil štiri pomembne pravne cilje: *Zakon o oprostitvi davkov na Internetu*, *Digitalni tisočletni zakon o založniških pravicah*, *Zakon o odpravljanju papirne dokumentacije v vladi* in *Zakon o varovanju zasebnosti otrok na spletu*.

V mednarodnem okviru so tudi sprejeli vrsto sporazumov, ki bolj ali manj podpirajo načela iz *Izhodišč*. WTO je na srečanju maja 1998, ki so se ga udeležili ministri iz 132 včlanjenih držav, dosegla soglasje med članicami o nadaljevanju prakse o oprostitvi carin za elektronsko poslovanje. OECD in razne industrijske grupacije so oktobra 1998 na ministrskem zasedanju o Globalnem elektronskem poslovanju (znanem kot Ottawaška konferenca) izdale skupno deklaracijo s katero podpirajo davčne principe predstavljene v *Izhodiščih* in nasprotujejo diskriminatornim obdavčitvam Interneta in elektronskega poslovanja. Na Ottawaški konferenci so sklenili priporočiti vladam, naj odstranijo ovire, vezane na uporabo papirnih dokumentov, in naj zagotovijo, da bodo privatne iniciative izbrale tehnologijo in poslovne metode za overjanje transakcij. V deklaraciji so tudi opozorili na pomembnost uvajanja politik, ki so tehnološko nevtralne, ki ne diskriminirajo in temeljijo na tržnih pristopih k overjanju.

Baselski odbor za bančni nadzor je s podporo vodilnih centralnih bank izdal marca 1998 poročilo, v katerem podpira sisteme elektronskih plačil brez regulative, kot je opisano v *Izhodiščih*. Globalno posvetovanje o standardih v Bruselu oktobra 1997 je tudi podprlo stališče, naj privatni sektor vodi razvoj Internetovih tehničnih standardov. Ameriški pristop k elektronskemu poslovanju je podprla vrsta drugih mednarodnih poslovnih skupin, kot so Transatlantski poslovni dialog (Transatlantic Business Dialogue), Poslovni odbor

ZDA - Japonska (U.S./Japan Business Council), Mednarodna gospodarska zbornica (International Chamber of Commerce), Odbor za globalno informacijsko infrastrukturo (Global Information Infrastructure Council) ter Svetovno združenje za informacijsko tehnologijo in storitve (World Information Technology and Services Alliance).

Poleg tega so ZDA sprejele vrsto bilateralnih sporazumov, s katerimi so dosegle pomembne cilje pri elektronskem poslovanju. Maja 1998 sta predsednik Clinton in japonski ministrski predsednik Hashimoto v imenu svojih vlad izjavila, da državi ne bosta regulirali elektronskega poslovanja in bosta sodelovali v mednarodnih iniciativah pri odpravljanju ovir za elektronsko poslovanje. Junija 1998 sta podpredsednik Gore in francoski ministrski predsednik Jospin podobno podprla princip odprtega pristopa do informacij in prostega toka vsebinsko in jezikovno raznovrstne vsebine. Septembra 1998 sta predsednik Clinton in Taoiseach Ahern iz Irske podpisala prvi medvladni sporazum, ki vsebuje digitalne podpise. Decembra pa sta predsednik Clinton in predsednik EU Santer izjavila, da bosta njuni vladi sledili principom, podobnim onim iz *Izhodišč* in nadaljevali z razpravami o elektronskem poslovanju, pa tudi z novoustanovljenim Transatlantskim gospodarskim partnerstvom (Transatlantic Economic Partnership).

ZDA so medtem napredovale pri izvajanju predsednikovih priporočil za privatno iniciativo in elektronsko poslovanje brez regulative. Julija 1998 je skupina firm, ki so med glavnimi uporabniki internetnih komunikacij, sklenila uresničiti varstvo zasebnosti skladno s predsednikovimi načeli v prvem kvartalu leta 1999 (pri tem ne le kasnije, ampak so v hudem nesoglasju z EU). Za doseg tega cilja so ustanovili neodvisno nadzorno organizacijo. Vlada ZDA je podobno ustanovila novo privatno, neprofitno in uporabniško usmerjeno organizacijo, ki je prevzela tehnično upravljanje sistema za imena domen na Internetu. Razne skupine iz privatnega sektorja so dosegle precejšen napredek pri razvoju filtrirnih in rangirnih sistemov, ki naj bi otrokom onemogočali dostop do neprimernih naslovov in vsebine urejali v kategorije. Podobno so dosegli napredek pri pripravi kakovostnih vsebin za mladino.

5. OVIRE PRI GLOBALIZACIJI DIGITALNEGA GOSPODARSTVA

Plan akcije, ki ga navaja poročilo ministrske konference OECD o elektronskem poslovanju, [12] razvršča potrebne aktivnosti v štiri glavne kategorije:

1. Graditi zaupanje pri uporabnikih in potrošnikih
2. Postaviti osnovna pravila za digitalno tržišče

3. Izboljšati informacijsko infrastrukturo za elektronsko poslovanje
4. Optimizirati koristi od elektronskega poslovanja

Bralcem tega plana postane jasno, da so akcije namenjene odpravljanju ovir, zato lahko ta razvrstitev pomaga tudi pri razmišljanju o ovirah za globalizacijo gospodarstva. Te štiri skupine ovir lahko dalje delimo na podskupine. V prvo skupino - zaupanje uporabnikov in potrošnikov - sodijo naslednje zadeve:

- 1.1 Zaščita zasebnosti in osebnih podatkov
- 1.2 Varna infrastruktura in tehnologija, overjanje in preverjanje
- 1.3 Zaščita potrošnikov

Druga kategorija - osnovna pravila digitalnega tržišča - vključuje naslednje zadeve:

- 2.1 Poslovno pravo
- 2.2 Davki
- 2.3 Finančne zadeve, elektronska plačilna sredstva in transport blaga
- 2.4 Poslovna pravila in dostop do tržišča
- 2.5 Intelektualna lastnina

V tretjo kategorijo - informacijska infrastruktura - lahko uvrstimo:

- 3.1 Pristop do infrastrukture in njena uporaba
- 3.2 Upravljanje Interneta in sistema imen domen
- 3.3 Tehnične zadeve, protokol in standardi

V četrto skupino - optimiranje koristi - pa lahko uvrstimo naslednje zadeve:

- 4.1 Ekonomski in socialni vplivi
- 4.2 Poslovne strukture in aktivnosti
- 4.3 Drobnogospodarstvo in srednje velike organizacije
- 4.4 Razvijanje sposobnosti, učenje
- 4.5 Globalna zagotovitev sodelovanja

Podrobna razprava o vseh teh zadevah in ovirah bi spet preseгла okvir tega prispevka. Zainteresirani bralci lahko najdejo posameznosti v referencah, ki so dosegljive na Internetu.

6. EVROPA ZAOSTAJA

Analitiki *Forbesa* [13] ocenjujejo, da je izven Severne Amerike največ potenciala za investicije v razvoj Interneta v Evropi, a obenem ugotavljajo, da Evropa znatno zaostaja in da so razlike v zaostanku znotraj Evrope zelo velike. Evropa je razcepljena na gospodarsko zreli in tehnično sposobni sever in na gospodarsko ter tehnično zaostali jug. Do teh zaključkov so prišli na osnovi kvantitativnih podatkov, kot so:

- razširjenost tehnologije (uporaba računalnikov in Interneta, telefonske linije in kakovost omrežja)
- gospodarsko stanje (BDP na prebivalca, letni razpoložljivi dohodek, obrestna mera, stopnja nezaposlenosti)

- poslovno okolje (davčna stopnja, delovna sila, zakonodaja)

Poleg teh so upoštevali še druge faktorje, ki bodo po njihovem vplivali na razvoj Interneta in elektronskega poslovanja, kot so stroški priključitve in raba kreditnih kartic. Tem so dodali tudi kakovostne kriterije, kot so vladne politike o informacijski tehnologiji, razpoložljivost kapitala za novo nastala podjetja, uporaba Interneta v šolskem sistemu, konkurenca na trgu komunikacij, članstvo v evropski monetarni skupnosti in nacionalne posebnosti, kot npr. Minitel v Franciji.

Kako bi se odrezala Slovenija, če bi jo vključili v analizo in poročilo? Na osnovi podatkov [7, 14], ki so resda nekoliko stari, a po vsej priliki še vedno uporabni, lahko zaključimo naslednje:

- števili računalnikov in internetnih strežnikov sta nizki v primerjavi z najrazvitejšimi državami Evrope
- števili telefonskih linij in prenosnih telefonov sta tudi nizki
- cena telefonskega klica iz Slovenije v ZDA je bila leta 1996 okoli dvakrat dražja kot v razvitih državah Evrope
- števili televizorjev in kabljskih priključkov sta primerljivi z najrazvitejšimi
- kupna moč Slovencev raste, a seveda še zaostaja za najrazvitejšimi državami
- po izobraženosti se Slovenci kosajo z najrazvitejšimi
- blagovna izmenjava s tujino in njena rast kažeta na visoko stopnjo povezanosti Slovenije s svetom
- Slovenija močno zaostaja pri pretoku kapitala in bruto tujih investicijah, kar je pomembno merilo za globalno gospodarsko povezanost
- po številu znanstvenikov in raziskovalcev je Slovenija prav blizu vrha med najrazvitejšimi, po deležu visoke tehnologije v industrijskem izvozu pa ne³.

7. TOREJ?

Vsi ti in drugi indikatorji vodijo k zaključku, da se Slovenija uspešno transformira in koraka po poti vključevanja v svetovno gospodarstvo, da pa pri tem še zaostaja za najrazvitejšimi državami Evrope. Kot smo videli v opisu dogajanj po svetu, se ZDA, Evropska unija in druge države predvsem v okviru OECD zelo hitro organizirajo za izrabo prednosti globalnega omrežnega gospodarstva. Pomembne iniciative imajo roke izpolnitve še v tem ali v prihodnjem letu. Čas na Internetu posebno hitro teče. Kaže, da je Slovenija po tehnični plati in po tehnološkem znanju dobro pripravljena. Ker igra državna uprava

³ Slikovni prikazi, ki ilustrirajo ta opažanja, so dosegljivi online na <http://accountancy.depaul.edu/sdekleva/Priloga2.ppt>.

pomembno vlogo pri globalizaciji, se mora kar najbolj podvzitati z ustvarjanjem potrebnih pogojev. Vloga države je pomembna na mnogih področjih, kot na primer pri izobraževanju gospodarstvenikov, posebno iz drobnega gospodarstva, pri prilagajanju gospodarske zakonodaje, financiranju raziskovalnih projektov, zagotavljanju odprtega pristopa do omrežja, zaščiti potrošnikov in intelektualne lastnine, sprejemanju standardov itd.

8. OVIRE NA NIVOJU POSAMEZNIH ORGANIZACIJ

Raziskovalci s področja globalizacije in nanjo vezanih preizkušenj so se zbrali novembra 1998 pod okriljem inštituta Cato pri Univerzi v severni Karolini in identificirali posebej ključne in pomembne zadeve [15]. Uvodoma so ugotovili, da se svet spreminja hitreje kot miselnost direktorjev. Tako pridemo do prve in izredno težke ovire. V enem od referatov s tega srečanja bremo, da tvegajo direktorji, ki se učijo počasi, da bodo izločeni in bodo propadli zaradi vedno zahtevnejšega in neodpustljivega konkurenčnega okolja. Da bi bile stvari še bolj zapletene, tudi tempo raziskav globalne konkurence zaostaja za hitrostjo spreminjanja poslovnega sveta. Tako lahko postrežemo s prvim nasvetom: menedžerji in firme se morajo učiti o spreminjanju globalne konkurence in o vplivih teh sprememb na poslovanje organizacij in celo na njihovo preživetje.

Eno od najpomembnejših vprašanj je, kdo pravzaprav so konkurenti? Kot primer lahko pomislimo na ustaljeno gospodarsko skupino, osredotočeno na domače in stabilno tržišče, na katero nenadno prodre tekmeč z druge strani sveta. Pri tem ima nova firma lahko še dodatne prednosti, saj ni obremenjena z neamortiziranimi nepremičninami in obstoječimi poslovnimi aranžmaji. Izbere si lahko nove poslovne partnerje in si privoščijo nastop z nižjo ceno, ker lahko dlje čaka na ustvaritev dobička.

Naslednja pomembna zadeva je "organizacija kot komuna", kjer sodelovanje med navdušenimi in predanimi posamezniki razvname celotno skupino in spodbudi njeno bogastvo intelekta in znanja. Raba besede "posamezniki" pade v oči in sugerira delo v virtualnih ali kibernetičnih skupinah in napoveduje, da bo klasično hierarhično organizacijsko strukturo zamenjalo delo v projektnih skupinah. Člani takih začasnih skupin složno prevzamejo odgovornosti za rezultate skupnega dela in igrajo zdaj vlogo vodij, zdaj vlogo vodenih.

Udeleženci posvetovanja so soglašali, da je pridobivanje znanja v organizaciji tudi ena od najpomembnejših zadev, vezana na vprašanje: Ali se firme učijo? Kako? S tem v zvezi domnevajo, da pestrost delovnih skupin in njihova gibiljnost pospešujeta učenje. Ugo-

tovili so tudi, da "mora biti v obdobjih dinamičnih sprememb, ki povzročajo strateške premike, tudi učenje nelinearno" [16]. Globalizacija je ena od takih sprememb, zato bi se morali v tem času še bolj posvetiti učenju. Ena od zadev v tem okviru je domneva, da postanejo v času takih tektonskih prelomov prejšnje temeljne sposobnosti organizacije nepomembne, zato jih morajo biti organizacije sposobne zamenjati z novimi. Eden od načinov učenja organizacij je prav sodelovanje v kooperaciji, kar nas spet privede h globalizaciji.

Med najpomembnejšimi vprašanji je tudi, kako postanejo menedžerji globalni? S tem v zvezi ugotavljajo, da so direktorji, ki govorijo več jezikov in se brez zadreg premikajo iz enega kontinenta na drugega, zelo redki in približno trikrat bolje plačani od lokalnih kadrov. Zato predlagajo, naj več menedžerjev s pomočjo tehnologije koordinira svoje aktivnosti in tako deluje globalno. Te tehnologije pa so tako nove, da premalo vemo, kaj lahko z njimi dosežemo in še manj, kakšne probleme lahko povzročijo.

9. O INFORMACIJSKI TEHNOLOGIJI (KONČNO!)

Po pričakovanju so na omenjeni konferenci med najpomembnejša uvrstili tudi nekaj na informacijsko tehnologijo vezanih vprašanj. Tako tudi že omenjeno vprašanje, kakšne probleme lahko povzroči računalniško podprto komuniciranje. Drugo vprašanje je, v kakšni meri lahko informacijska tehnologija prinese dolgotrajne prednosti za razliko od le začasnih.

Boudreau in njeni sodelavci menijo, da je osnovni problem najti organizacijsko obliko, katere lastnosti so učinkovitost in odzivnost na lokalne značilnosti in ki obenem omogoča prenos znanja med lokacijami [17]. Za globalno (avtorji jo imenujejo virtualno transnacionalno) organizacijo je značilna njena odvisnost od poslovnih povezav in partnerstev z drugimi organizacijami. Taka organizacija deluje kot skupnost organizacij, povezanih med seboj s pogodbami in z drugimi načini, kot so solastniški aranžmaji. To so lahko skupna vlaganja, strateške povezave, investicije v manjšinske deleže, konzorcijske pogodbe, koalicije, zunanje izvajanje in franšize. Pravijo na primer, da je razvoj bombnika B-1 zahteval sodelovanje skupin iz kar 2000 organizacij.

Cilj virtualne organizacije je izvleči kar največjo vrednost od partnerjev z minimalnimi investicijami v stalno zaposlene, v trajna sredstva in obratni kapital. To dosežejo tako, da odredijo svojim partnerjem največje mogoče število funkcij z izjemo osnovnih strateških funkcij, ki jih konkurenti težko povzamejo in ki omogočajo organizaciji ohraniti dolgoročno konkurenčno prednost.

Da bi pa virtualne organizacije dosegle svoje cilje, morajo premagati svojo najhujšo preizkušnjo - težavno koordinacijo. Koordiniranje je v globalnih organizacijah dražje zaradi številnih zunanjih in mednarodnih povezav, ki jih morajo voditi neodvisno od časa in prostora. Pri tem seveda pomaga informacijska tehnologija. Ta v resnici omogoča dramatične organizacijske spremembe. Tabela 1 opisuje značilne tehnologije in aplikacije, ki pomagajo globalni organizaciji pri učinkovitosti, odzivnosti na lokalne pogoje in pri sposobnosti učenja.

Računalniška izmenjava podatkov (RIP) poveča učinkovitost v maloprodaji do take mere, da računajo, da bo polovica maloprodajnih trgovin propadla do leta 2001 [18]. Močno poveča tudi odzivnost. V tekstilni industriji so izmerili, da potrebujejo firme, ki uporabljajo RIP, za izpolnitev naročila poprečno deset dni, medtem ko druge potrebujejo 125 dni.

Interorganizacijski sistemi omogočajo izvajanje poslovnih dogodkov med organizacijami, kar spet poveča njihovo učinkovitost in odzivnost. Taki sistemi se odlikujejo po zanesljivosti, varovanju podatkov, zagotavljanju zaupnosti uporabnikov in celovitosti. Klasična primera sta sistem razvit v American Hospital Supply in Singapurski TradeNet.⁴ Slednji povezuje trgovske predstavnike, vladne agencije, luške oblasti, dostavljalce blaga, transportne firme, banke in zavarovalnice s strankami in carinskimi uradniki.

Poleg tega, da omogoča Internet poceni nastop na globalnem tržišču, lahko poveča razumevanje

značilnosti posameznih strank, zaznavanje njihovega razvoja in lahko prelevi statistične podatke o potrošnikih v dolgotrajne in tesne odnose s njimi. V tem času se npr. bančna industrija temeljito spreminja. Računajo, da je banki šestkrat ceneje obdelati elektronsko transakcijo z izvorom kjerkoli na svetu kot obdelati lokalni ček.

Programe za prevajanje iz enega v drug jezik lahko uporabljamo za pospeševanje poslovanja in povečanje lokalne odzivnosti. Organizacija, ki lahko hitro prenese znanje iz obrata v Švedski na novo lokacijo v Slovenijo brez jezikovne pregrade, doseže prednost v primerjavi z lokalnimi in drugimi mednarodnimi organizacijami.

Tehnologija za individualizacijo serijske proizvodnje omogoča oblikovanje izdelkov ali storitev skladno s posebnostmi lokalnih zahtev ali posamičnih strank. Ključna pri tem je uporaba informacijske tehnologije za organizirano uvajanje posebnih značilnosti v procesu proizvodnje.

Ekstranet je aplikacija internetne tehnologije, ki omogoča izbranim zunanjim partnerjem dostop do informacij korporacije. Najpogosteje lahko stranke in partnerji preko ekstraneta dostopajo do podatkov o kontih in koordinirajo dobave artiklov. Uporaba te tehnologije omogoča npr. sledenje pošiljk v industriji dostavljanja paketov, kot sta Federal Express in DHL.

Največja težava pri globalnem delu v skupinah je v premagovanju razdalj in časovnih razlik, da bi lahko ljudje iz različnih okolij uspešno sodelovali. Uporaba tehnologije za podporo dela v skupinah je del rešitve. Ta tehnologija ne služi le izmenjavi sporočil, ampak omogoča tudi uporabo skupinskega zaslona, terminiranje skupinskega dela, podporo sestankov, skupinskega pisanja in druge aplikacije. Te zmogljivosti podpirajo pri delu vodje skupin, pospešujejo skupinske procese in povečujejo tehnične in upravljalne

⁴ Omenjena sistema sta med drugim opisana v Harvardskih prigodkih: Marshall, C. L., Konsynski, B. in Sviokla, J., Baxter International: On-Call as Soon as Possible? Prigodek št. 9-195-103. Boston: Harvard Business School Publishing, 1995.

King, J. in Konsynski, B., Singapore TradeNet: A Tale of One City. Prigodek št. 9-191-009. Boston: Harvard Business School Publishing, 1995.

Tabela 1. Tehnologije in aplikacije v podporo učinkovitosti, odzivnosti in učenju

Informacijske tehnologije in aplikacije	Učinkovitost	Odzivnost	Učenje
Računalniška izmenjava podatkov	*	*	
Interorganizacijski sistemi	*	*	
Elektronsko poslovanje preko Interneta	*	*	*
Prevajanje iz enega v drugi jezik		*	
Tehnologija za individualizacijo serijske proizvodnje		*	
Ekstranet		*	*
Oprema za skupinsko delo (groupware)	*		*
Intranet	*		*
Sistemi za organizacijsko pomnjenje		*	*

sposobnosti skupin. Dober primer take opreme je IBM-ov Lotus Notes.

Učenje je mogoče pospešiti tudi z intraneti, izoliranimi mrežami, ki pa omogočajo uslužbencem globalni pristop do novic, kadrovskih informacij, koledarja dogodkov, podatkov o zalogah izdelkov, prostih delovnih mestih itd. Včasih je v intranet vključena tudi elektronska pošta, da je tako zaščitena pred nepooblaščenimi.

V informacijske sisteme do nedavnega nismo vgrajevali funkcij za organizacijsko učenje in pomnjenje. Sedaj pa organizacije uvajajo aplikacije za hranjenje tako numeričnih kot tekstovnih in drugih nekonvencionalnih oblik informacij. Taki sistemi združujejo in avtomatizirajo zbiranje, hranjenje, vzdrževanje, iskanje in dostop do multimedijskih informacij in tako pomagajo širiti izkušnje med uporabniki. Sisteme te vrste uporabljajo vse velike mednarodne svetovalne organizacije. Znani so tudi primeri uporabe te tehnologije pri proizvodnji programske opreme.

10. NASVETI VODILNIM

Organizacija, ki osvaja globalno strategijo, mora dobiti podporo zanjo na najvišji ravni organizacije. Posamične enote je ne morejo uresničiti, ker tako poslovanje vpliva prav na vse. Vodilne je treba izobraziti o osnovnih strategijah globalnih organizacij, vse druge zaposlene pa seznaniti o načinih poslovanja, skladnih z globalno strategijo.

Vodilni morajo podpirati iniciative, ki slonijo na informacijski tehnologiji. Globalna organizacija ni samo krik mode. Ker so take organizacije odvisne od informacijske tehnologije, ki se še naprej hitro razvija, bodo globalne organizacije kot organizacijska oblika ostale globoko v 21. stoletju. Glede na sedanji nivo zmogljivosti za podporo učinkovitosti, odzivnosti in učenja, se bodo morali vodilni usmeriti na tiste tehnologije, ki bodo organizaciji pomagale premostiti njene pomanjkljivosti. Če na primer organizacija nima sistemov za pomoč pri učenju, so primerne investicije v intranet in organizacijsko pomnjenje. Uporaba tehnologij v skladu s potrebami organizacije lahko pomembno poveča njeno globalno konkurenčnost.

Reference

[1] Zahra, S. A., "Competitiveness and Global Leadership in the 21st Century", *Academy of Management Executive*, 12 (4), 1998, pp. 10-12.

- [2] "Workshop Report", NSF Workshop Research Priorities in Electronic Commerce, september 1998. Dosegljivo na: <http://cism.bus.utexas.edu/workshop/ecdraft.html>. 14. april 1999.
- [3] Pollack, A., "Information Technology and Socialist Self-management", v *Capitalism and the Information Age*, New York: Monthly Review Press, 1998.
- [4] Lohr, S., "Computer Age Gains Respect Of Economists", *The New York Times*, 14. april 1999.
- [5] McChesney, R.W., "The Political Economy of Global Communication", v *Capitalism and the Information Age*, New York: Monthly Review Press, 1998.
- [6] Kelly, K., "New Rules for the New Economy: Twelve dependable principles for thriving in a turbulent world", *Wired*, september 1997. Dosegljivo na: www.wired.com/wired/5.09/newrules.html. 12. april 1999.
- [7] *Telecommunications Industry at a Glance*. Online. International Telecommunications Union, 1998. Dosegljivo na: www.itu.int/ti/industryoverview/at_glance/basic98.pdf. 1. april 1999.
- [8] "Understanding the Digital Economy: Data, Tools and Research", Online. U.S. Department of Commerce, International Trade Administration, 1999. Dosegljivo na: www.ita.doc.gov/industry/otea/utde/related.htm. 1. april 1999.
- [9] Clinton, W.J. in Gore, A., Jr. "A Framework for Global Electronic Commerce", Online. Information Infrastructure Task Force, 1997. Dosegljivo na: www.iitf.nist.gov/eleccomm/ecommm.htm. 2. april 1999.
- [10] "First Annual Report", Online. U.S. Government Working Group on Electronic Commerce, Nov. 1998. Dosegljivo na: www.doc.gov/e-commerce/E-comm.pdf. 3. april 1999.
- [11] "Next Generation Internet Research Act of 1998", Online. National Coordination Office for Computing, Information, and Communications. Dosegljivo na: http://www.cccic.gov/legislation/pl_h_105-305.html. 15. april 1999.
- [12] "OECD Action Plan for Electronic Commerce", Online. OECD, 22. dec. 1998. Dosegljivo na: [www.oelis.oecd.org/olis/1998doc.nsf/linkto/sg-ec\(98\)14-final](http://www.oelis.oecd.org/olis/1998doc.nsf/linkto/sg-ec(98)14-final).
- [13] Meland, M., "Europe: The next frontier: How does Europe stack up on the Internet? A country by country ranking". Online. *Forbes DigitalTool*, 2. april 1999. Dosegljivo na: www.forbes.com/tool/html/99/mar/0329/feat.htm. 12. april 1999.
- [14] "1998 World Development Indicators", Washington D.C.: The World Bank, 1998.
- [15] Zahra, S. A. in O'Neill, H. M., "Charting the landscape of global competition: Reflections on emerging organizational challenges and their implications for senior executives", *Academy of Management Executive*, 12 (4), 1998, pp. 13-21.
- [16] Hitt, M. A., Keats, B. W. in DeMarie, S. M., "Navigating in the new competitive landscape: Building strategic flexibility and competitive advantage in the 21st century", *Academy of Management Executive*, 12 (4), 1998, pp. 22-42.
- [17] Boudreau, M.-C., in drugi, "Going Global: Using information technology to advance the competitiveness of the virtual transnational organization", *Academy of Management Executive*, 12 (4), 1998, pp. 120-128.
- [18] Keen, P. G. W., *Every Manager's Guide to Information Technology*, Boston: Harvard Business School Press, 1995.

Prof. Saša Dekleva je vodja programov informatike na "Kellstadt Graduate School of Business" na "DePaul University" v Chicagu, kjer predava vrsto predmetov, med njimi tudi Elektronsko poslovanje in Management informacijske tehnologije. Dr. Dekleva, ki je pred odhodom v Ameriko deset let delal v industriji v Sloveniji in predaval na Fakulteti za organizacijske vede, je objavil več kot 50 člankov v revijah kot so "Communications of the ACM", "Data Base", "MIS Quarterly", "Information Systems Research" in "Information & Management". Prof. Dekleva sedaj raziskuje med drugim tudi elektronsko poslovanje in programsko inženirstvo.